

Doktryna odpowiedzialności społecznej miast

Ewa Jadwiga Lipińska

Katedra Przedsiębiorczości, Zarządzania i Ekoinnowacyjności

Politechnika Rzeszowska

al. Powstańców Warszawy 10, 35-959 Rzeszów

e.lipinska@prz.edu.pl

Abstract

The doctrine of cities' social responsibility

The changes in the global economic and political system in the 20th century and the cessation of some and the emergence of new economic, ecological and social crises have resulted in a return to the concept of the doctrine of the social responsibility of the organisation. The change in the classical priorities of the economy for ones of corporate social responsibility included issues of natural and social environments. The environments are the hosts for organisations that produce and distribute wealth and services. The revival of the corporate social responsibility trend in the 21st century appeared due to international social organisations, which recognised the prosperity of semi-peripheral and peripheral societies as important to follow the well-being of the core countries.

According to the doctrine of corporate social responsibility, it is possible to restore the economy of basic ethical values and human rights. The model of corporate social responsibility was proposed by Richard E. Smith. In turn, Milton Friedman talks about the responsibility of profit. However, sustainable development requires the perception of different management solutions.

The organisations have their headquarters mainly in cities. And the city is also an organisation. In this context, a thesis was made: the city as a business centre is an organisation aspiring to be competitive on the global market; the city is a managed organisation to ensure the well-being of its inhabitants; the city is obliged to adopt a socially responsible attitude. Therefore, social responsibility of the city required a general definition. Such a definition was proposed in this paper.

Individual sections provide the theoretical justification for specific practices and the understanding of the importance of key terms and concepts, as well as the need for further research on the model of

cities social responsibility. The issues of ethics, creation and distribution of wealth, cooperation with stakeholders and sustainable development are the basis of cities social responsibility.

Keywords: corporate social responsibility, cities social responsibility, creation and distribution of wealth, sus-

tainable development, ethics, urban society, natural environment.

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność organizacji, społeczna odpowiedzialność miast, tworzenie i dys-

trybucja bogactwa, zrównoważony rozwój, etyka, społeczeństwo miejskie, środowisko naturalne.

1. Wstęp

Historia rozwoju światowego systemu ekonomiczno-politycznego w rozumieniu Immanuela Wallersteina (1974, 1976, 1979, 1984) wskazuje, że główną odpowiedzialnością organizacji było powiększanie wartości organizacji dla jej akcjonariuszy (Rionda i inni, 2002). To odpowiedzialność finansowa organizacji była jedyną jej podstawową siłą napędową. Tymczasem w minionym ćwierćwieczu rozwinął się nurt odpowiedzialności społecznej, zapoczątkowany w latach dwudziestych XX w., który wszechstronnie definiuje obowiązki organizacji wobec środowiska naturalnego, społeczeństw, warunków pracy ich członków w organizacjach i praktyk etycznych organizacji. Nurt ten przybrał zasięg światowy w XXI w., ponieważ został przyjęty przez ekonomistów (Senge 1990; Rionda i inni, 2002; Wynhoven 2007; Crowther, Aras, 2008; Hernández-Murillo, Martinek, 2009; Smith 2011). Ten już nienowoty nurt *społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, w literaturze uznawany jednak za nową siłę napędową (Rionda i inni, 2002) światowego systemu ekonomiczno-politycznego, został zdefiniowany w komunikacie Komisji Wspólnot Europejskich o uczynieniu Europy liderem w zakresie odpowiedzialności (KOM 2006) społecznej organizacji.

W literaturze stosuje się zamiennie dla terminu *przedsiębiorstwo* inne terminy, tj. biznes, korporacja, albo firma, co wprowadza pewien chaos terminologiczny. W niniejszej pracy pojęcia te objęto jednoznacznym pojęciem *organizacja*, które odnosi się do spółki, korporacji, firmy, przedsiębiorstwa, organu lub instytucji, albo do ich

części lub do ich kombinacji, do mających osobowość prawną albo niemających osobowości prawnej, do publicznych albo prywatnych, które mają swoje własne funkcje i administrację. Definicję tę unormowano w dokumencie dotyczącym dobrowolnego udziału organizacji w systemie ek zarządzania i audytu w Unii Europejskiej (EMAS 2009). Ostatecznie więc w artykule stosuje się przede wszystkim termin *organizacja*, a inne użyte pojęcia mogą zaś wynikać z kontekstu pracy.

Koncepcję odpowiedzialności społecznej organizacji uznaje się za doktrynę (Hernández-Murillo, Martinek, 2009) promującą rozszerzony proces zarządzania przez organizacje. Definicja doktryny jest rozumiana jako zbiór założeń i twierdzeń strategicznego zarządzania organizacją, tj. uwzględniającego ekonomię, ekologię i socjologię, w polityce wewnętrznej i zagranicznej państwa. Ten wciąż rozwijający się nurt określa się również mianem *gospodarczej potrójnej linii dolnej*, rozumianym jako całość wyników finansowych, społecznych i ekologicznych organizacji (Rionda i inni, 2002; Kołodko 2014). Obecne rozumienie odpowiedzialności społecznej organizacji, próbuje połączyć względnie równoległe teorie i praktyki oraz badania, aby zilustrować, w jaki sposób różne pojęcia są ze sobą powiązane (Geva 2008).

Dogłębne badania historii rozwoju i bogacenia się organizacji, które długo istnieją na rynku światowym, nie doprowadziły do sformułowania powszechnie akceptowanej definicji odpowiedzialności społecznej organizacji (Smith 2011). Mimo, że Archie B. Carroll (1979) opracował model korporacyjnych wyników społecznych. W modelu tym odpowiedzialność społeczna, kwestie społeczne i społeczna reakcja organizacji były filozofią (Geva 2008), według której organizacja była zobowiązana do zachowania się w sposób społecznie odpowiedzialny. Z punktu widzenia tej filozofii nie może być zaskoczeniem fakt, że około 46% przedsiębiorców na świecie uważa, iż przestrzeń ekonomiczno-polityczna wymaga poprawy (Smith 2011). Uzasadnieniem tego stanowiska jest liczba awarii przemysłowych, tj. katastrof spowodowanych przez człowieka w organizacjach, które są zarządzane z uwzględnieniem odpowiedzialności społecznej. Przykładowo są to: BP, Toyota i Enron, których przypadki negatywnego oddziaływania na środowisko naturalne

i społeczeństwa ukazują złożoność koncepcji odpowiedzialności społecznej organizacji.

Dotychczasowy brak jednoznacznej definicji odpowiedzialności społecznej organizacji jest problemem globalnym i budzącym niepokój, wprowadza bowiem chaos do praktyki zrównoważonego rozwoju ekologiczno-społeczno-ekonomicznego państw, które są organizacjami najwyższego rzędu. Po organizacji, jaką jest państwo, to miasta są organizacjami wyższego rzędu, tworząc sieć wzajemnych powiązań ekologiczno-społeczno-ekonomicznych. Ponowoczesny rozwój megamiast, metropolii i aglomeracji (CMS 2018) wpływa nie tylko na wzrost tempa zmian gospodarczych, społecznych i kulturowych, lecz jednocześnie jest to wzrost tempa zmian (negatywnych) w ekosystemach miast (Lipińska 2013; Lipińska i inni, 2014). Ponieważ miasta można traktować jako węzły krajowej sieci osadniczej, są to również zmiany w ekosystemach krajów i dobrostanie ich społeczeństw.

W kontekście powyższych założeń ważnym zagadnieniem, dotąd niebadanym, jest odpowiedzialność społeczna organizacji, jaką jest miasto jako centrum biznesu. Warto więc podjąć próbę znalezienia odpowiedniej definicji odpowiedzialności społecznej miasta. Nasuwa się więc pytanie, co dokładnie można uznać za odpowiedzialność społeczną organizacji, jaką jest miasto jako centrum biznesu. Według bowiem ogólnej definicji odpowiedzialności społecznej, sformułowanej przez Komisję Wspólnot Europejskich (KOM 2006: 1), "Odpowiedzialność społeczna przedsiębiorstw [...] to koncepcja, zgodnie z którą przedsiębiorstwa dobrowolnie uwzględniają problematykę społeczną i ekologiczną w swojej działalności komercyjnej i stosunkach z zainteresowanymi stronami".

Mogłoby się wydawać, że naszkicowane założenia sprzyjają rozwojowi i wykroczeniu organizacji poza minimalne wymogi prawne i zobowiązania, jakie wynikają z układów zbiorowych, aby uwzględnić potrzeby ekologiczne i społeczne tych organizacji. Tymczasem pojawia się zasadnicza wątpliwość, a z nią następne pytania. Do jakiego pojęcia odpowiedzialności społecznej miałyby się odnieść organizacja, jaką jest miasto? Czy jest możliwa prosta konstrukcja pojęcia odpowiedzialności społecznej miasta, a jeżeli tak, to jakiej odpowiedzialności

społecznej miasta oczekuje ekologia, socjologia i ekonomia? Czy takiej, która swoje źródła ma w tradycji dziewiętnastowiecznej klasycznej ekonomii politycznej lub w dwudziestowiecznej ekonomii środowiska? Czy takiej, którą w literaturze XXI w. określa się jako ekonomię ekologiczną, głęboko osadzoną w teorii i praktyce przywracania obszarów poprzemysłowych naturze i wyprowadzającą przemysł zanieczyszczający środowisko naturalne poza obszary zamieszkania? A może jest tak, że warto odnowić termin *ekonomia zrównoważonego rozwoju ekologiczno-społecznego*, który wymaga solidnego badania empirycznego w kontekście praktykowania odpowiedzialności społecznej przez organizacje, jakimi są miasta, odpowiadający współczesnym warunkom kulturowym i ponowoczesnemu pojęciu *natury*?

Badania dotyczące organizacji niższego rzędu najczęściej ograniczają się do utworzenia zbioru wejść i wyjść dla materiałów i energii będących podstawą ich funkcjonowania na konkurencyjnym rynku (Kulczycka 2001). Badania dotyczące natomiast organizacji jakimi są miasta ograniczają się do rozwoju mechanizmów wpływających na ochronę środowiska naturalnego i dobrostan społeczeństw miast.

W kontekście miast zaprezentowanie i usystematyzowanie różnych podejść do systemu odpowiedzialności społecznej organizacji ma na celu podkreślenie wagi i istoty zarządzania miastami, które to zarządzanie ma wpływ na stan i jakość środowiska przyrodniczego miast oraz dobrostan społeczeństw. Autorka zwraca uwagę na różne podejścia do odpowiedzialności społecznej organizacji i proponuje nową definicję tej koncepcji, definicję odpowiedzialności społecznej miast jako centrów biznesu. Definicja ta może otworzyć nowe kierunki badań w kontekście znaczenia odpowiedzialności społecznej miasta, wzajemnych relacji miast, które są odpowiedzialne społecznie, oraz zależności między odpowiedzialnością społeczną miast a ich dochodowością.

2. Ewolucja odpowiedzialności społecznej

Koncepcja odpowiedzialności społecznej organizacji została zaproponowana w latach dwudziestych XX w., ale z powodu wielkiego kryzysu gospodarczego w latach 1929-1933 i następnie II wojny światowej nie udało się tej koncepcji rozwinąć na tyle,

aby mogła stać się poważnym tematem refleksji naukowej aż do 1950 r. Odpowiedzialność społeczna organizacji znalazła się ponownie w centrum uwagi w 1951 r. (Smith 2011), kiedy stwierdzono, że obowiązkiem gospodarki jest, po pierwsze, prowadzenie spraw organizacji tak, aby utrzymać równowagę między roszczeniami różnych zainteresowanych nią osób, grup lub społeczeństw, po drugie zaś, budowanie równowagi między akcjonariuszami, pracownikami, klientami i społeczeństwem jako całością (Frederick 2006). Obecnie uważa się Howarda R. Bowena (1953) za tego, który dokonał pierwszego istotnego wkładu w rozwój odpowiedzialności społecznej organizacji. Autor ten zaproponował ogólną definicję odpowiedzialności społecznej organizacji, rozumiejąc ten termin jako zobowiązania gospodarki do prowadzenia tych polityk, do podejmowania tych decyzji lub do podążania tymi drogami działania, które są pożądane z punktu widzenia celów i wartości społeczeństw (Smith 2011).

Zynia L. Rionda i współpracownicy (2002) twierdzą, że poszukiwanie uniwersalnej definicji odpowiedzialności społecznej organizacji i nowych miejsc, których koncepcja tego nurtu może dotyczyć, stało się również metodą zarządzania kryzysom ekonomicznym i ekologicznym, opartą na poszukiwaniu globalnych standardów i systemów wartości. Uniwersalizm społecznej odpowiedzialności organizacji wywodzi się z przejrzystych praktyk gospodarczych, cokolwiek one znaczą, ale opartych na wartościach etycznych, zgodności z wymogami prawa i na szacunku wobec osób, grup i społeczeństw oraz na szacunku do środowiska przyrodniczego. Takie ujęcie uniwersalizmu odpowiedzialności społecznej organizacji zobowiązuje je do przyjęcia postawy, w której generowanie zysków jest równoległe z odpowiedzialnością za całokształt wpływu organizacji na ekosystemy i społeczeństwa świata.

Zdaniem Z. L. Riondy i współpracowników, definicja odpowiedzialności społecznej organizacji powinna odnosić się do tego, co jest, a nie do tego co powinno być, albo co może być, w relacjach między globalnymi organizacjami, rządami, narodami i poszczególnymi społeczeństwami. Aviva Geva (2008) również uznaje za niewłaściwy pogląd odnoszenia odpowiedzialności społecznej organizacji do tego co

powinno być, a nie do tego, co jest. Richard E. Smith (2011) twierdzi, że jeśli części globalnego systemu odpowiedzialności społecznej organizacji są ze sobą ściśle powiązane, to definicja odpowiedzialności społecznej powinna się wywodzić z wniosków wyciąganych w ramach praktyk gospodarczych organizacji różnych branż. Nowa definicja odpowiedzialności społecznej organizacji może również zawierać elementy pochodzące z definicji istniejących, natomiast stworzonych na potrzeby organizacji aspirujących do przyjęcia tego nurtu ekonomiczno-społecznego w polityce zarządzania organizacją (Smith 2011). Z punktu widzenia społeczeństw z kolei definicja odpowiedzialności organizacji powinna odnosić się do związków między organizacjami a społeczeństwami, wśród których organizacje rezydują i działają (Rionda i inni, 2002).

Richard E. Smith zidentyfikował 37 definicji dostosowujących organizacje do ich odpowiedzialności społecznej, aby mogły być konkurencyjne na rynku globalnym. Dostrzegając inne ważne wątki w związkach między organizacją a jej udziałowcami, R. E. Smith buduje własną koncepcję odpowiedzialności społecznej organizacji, bardziej kompleksową i umożliwiającą organizacjom osiągnięcie ich celów za pomocą różnych systemów gospodarczych. Koncepcja R. E. Smitha umożliwia organizacjom produkcję i dystrybucję bogactwa, aby poprawić pozycje zainteresowanych stron przez przestrzeganie zachowań etycznych i integrowanie praktyk zrównoważonego rozwoju ekologiczno-społeczno-ekonomicznego. Stanowisko R. E. Smitha (2011) jest poparte następującym twierdzeniem A. Gevy (2008), po analizie porównawczej definicji odpowiedzialności społecznej różnych organizacji, tego ostatniego autora: jeśli nie chcemy wyrazić zgody na to, że cała odpowiedzialność społeczna organizacji ma wspólną normatywną istotę, nie ma szans na znalezienie wyjścia z trudności związanych z rozproszonymi strukturami organizacji.

3. Model R. E. Smitha

3.1. Wyjątkowość odpowiedzialności społecznej

Odpowiedzialność społeczna organizacji staje się coraz ważniejsza. W Europie działania na rzecz odpowiedzialności odzwierciedlają potrzebę ochrony wspólnych podstawowych wartości i zwiększania poczucia solidarności i spójności społecznej. O ile bez większych obaw można przyjąć założenie, że odpowiedzialność społeczna organizacji otwiera drogę ku nowej etyce wobec przyrody i zależnych od niej społeczeństw, która to etyka wymaga dookreślenia (Frydryczak 2009), o tyle jest ważne, od jakiej odpowiedzialności organizacji trzeba odejść; ponieważ decyzje podejmowane na podstawie odpowiedzialności organizacji tylko wobec niej samej są nieetyczne.

W epoce ponowoczesnej sektor komercyjny każdej wielkości ingeruje w środowisko przyrodnicze poprzez inwestycje. Mimo, że obecnie każda inwestycja w obiekty i instalacje ma chronić środowisko przyrodnicze, a więc ma być odpowiedzialna społecznie, to ta odpowiedzialność dotyczy również trzech innych części działań organizacji, która inwestuje, tj. miejsc pracy, konkurencyjnego rynku globalnego i społeczeństw świata. Działania wśród tych trzech części są obserwowane przez organizacje społeczne, które na podstawie analizy scenariuszy wpływu organizacji na środowisko przyrodnicze i społeczne proponują rozwiązania korzystniejsze dla rozwoju cywilizacyjnego. Międzynarodowe organizacje społeczne uzyskały możliwość tworzenia partnerstw z organizacjami sektora publicznego i prywatnego. Zynia L. Rionda i współpracownicy twierdzą, że dzięki temu gospodarka może uruchomić mechanizmy niesienia pomocy organizacjom społecznym w rozszerzaniu, wzmacnianiu i podtrzymywaniu ich wysiłków na rzecz wzrostu dobrostanu społeczeństw. Znalazło to również wyraz w niesieniu pomocy rozwijającym się krajom semiperyferii i peryferii, co ma istotną wartość, ponieważ kraje semiperyferii i peryferii muszą same chcieć sprostać wyzwaniu cywilizacyjnemu kreowanemu przez kraje rdzenia.

Richard E. Smith, poszukując w historii rozwoju organizacji koncepcji dla nowej definicji odpowiedzialności społecznej, przyjął, że ta nowa definicja powinna umożliwiać organizacjom osiągnięcie ich celów odpowiedzialności społecznej. Autor ten przyjął również, że nowa definicja odpowiedzialności społecznej powinna mieć

wiele cech, które są spójne z innymi definicjami. Zwrócił też uwagę na różne procesy zarządzania organizacjami. Te różne procesy zarządzania organizacjami skłoniły R. E. Smitha do innego spojrzenia na gospodarkę i poszerzenia nowej definicji odpowiedzialności społecznej o wiele ważnych odstępstw od już istniejących definicji. Zapewnił w ten sposób nowe myślenie przywódcze i głębsze zrozumienie czym jest odpowiedzialność społeczna dla organizacji. Punktem odniesienia stały się kluczowe cztery części, podsystemy, albo aspekty odpowiedzialności społecznej, które składają się na system w organizacji. Tymi czterema kluczowymi częściami, zdaniem R. E. Smitha, są: (1) produkcja i dystrybucja, (2) zarządzanie zamożnymi zainteresowanymi organizacją stronami, (3) tworzenie systemu etycznego i (4) praktyka zrównoważonego rozwoju. Według koncepcji R. E. Smitha, żaden z tych podsystemów nie może funkcjonować jako odrębny podsystem (samodzielny), ani żadnego z nich nie można wykluczyć z procesu zarządzania organizacją, jeśli organizacja przyjęła postawę odpowiedzialnej społecznie. Idąc bowiem tropem Petera Senge'a (1990), R. E. Smith utwierdził się w przekonaniu, że praktyczne stosowanie definicji odpowiedzialności społecznej organizacji wymaga ujęcia systemowego, tj. całościowego, które umożliwi organizacji zarządzanie jej wszystkimi powiązaniem z otoczeniem, a nie tylko zarządzanie jej aspektami przyczynowo-skutkowymi wobec tego otoczenia. Autor ten dostrzegł, że podejście systemowe wymaga zauważenia nie tylko zmian, które pojawiały się w otoczeniu organizacji, ale także sygnałów tych zmian, tj. ryzyka pojawienia się zmian (Smith 2011). Konieczność objęcia procesem zarządzania wszystkich czterech podsystemów odpowiedzialności społecznej organizacji R. E. Smith uzasadnia również faktem, że każdy z tych podsystemów reprezentuje inne problemy, każdy bowiem z tych podsystemów jest zbiorem innych składowych ważnych w rzeczywistym funkcjonowaniu systemu odpowiedzialności społecznej organizacji. Zbiór składowych podsystemu jest zróżnicowany, a więc i one muszą być postrzegane jako kolejne odrębne i ważne części dla podsystemu. Składowe są ze sobą powiązane w podsystemach (będących ich zbiorem) i ze składowymi pozostałych trzech

podsystemów. W ten sposób składowe łączą podsystemy, w których zachodzą powiązane procesy.

Decydujące dla kierunku rozważań R. E. Smitha były badania Russella L. Ackoffa (1999), które doprowadziły do wniosku, że model systemu odpowiedzialności społecznej organizacji, powinien spełniać pięć warunków:

- (1) system jako całość definiuje co najmniej jedna właściwość każdego z podsystemów;
- (2) każdy z podsystemów może wpływać na właściwości całego systemu;
- (3) istnieją składowe podsystemów, które są wystarczające do zdefiniowania jednego lub kilku podsystemów i każda z tych składowych jest konieczna, ale niewystarczająca do zdefiniowania systemu jako całości;
- (4) sposób, w jaki jeden z podsystemów wpływa na właściwości innego, zależy od właściwości jego co najmniej jednej składowej;
- (5) wpływ dowolnej składowej podsystemu na cały system zależy od jej zachowania.

Warto zauważyć, że wymienione warunki modelu systemu odpowiedzialności społecznej mogą odpowiadać modelowi zarządzania organizacją (Pirveli 2009).

Zdaniem R. E. Smitha, poszczególne podsystemy w definicji odpowiedzialności społecznej organizacji nie mogą być zarządzane osobno, ponieważ, po pierwsze, krytyczne właściwości podsystemu mogą zostać niezauważone, powodując nieprzewidywalną i niekontrolowaną awarię całego systemu, po drugie zaś, poprawa funkcjonowania jednego podsystemu nie musi doprowadzać do poprawienia całego systemu. Zdaniem R. E. Smitha, ujęcie systemowe przez organizację jej odpowiedzialności społecznej, tj. całego zbioru różnych, ale spójnych ze sobą podsystemów (i ich składowych), odpowiadających danej kategorii organizacji (o których mowa poniżej), ułatwia organizacji sprostanie wymaganiom, jakie stawiają jej zainteresowane organizacją strony. Te zainteresowane strony odpowiadają za fale rozwoju miasta (Pirveli 2008).

Koncepcja odpowiedzialności może mieć różne znaczenia, w zależności od modelu macierzystego (Geva 2008). Warto odnieść się więc do pojęcia alternatywnego

modelu ponieważ, gdy alternatywne modele tej samej koncepcji są stosowane w różnych kontekstach, dyskusja o tym, jak ma teoretycznie wyglądać odpowiedzialność społeczna organizacji często wydaje się reprezentować wzajemne zrozumienie i zgodę. Tymczasem w rzeczywistości praktycznej nie ma wspólnych punktów odniesienia i pojawiają się problemy niejednoznaczności definicji odpowiedzialności. Teoria i koncepcje odpowiedzialności społecznej organizacji mogą zostać ustanowione i stanowić źródło wiedzy. Wyjaśnić trzeba jednak podstawowe założenia, które wiążą teorię z praktyką, różnice między istniejącymi konstrukcjami definicji odpowiedzialności społecznej i zmiennymi, które wpływają na konstrukcję tych definicji, a także na implikacje między założonymi zmiennymi.

3.2. Tworzenie i dystrybucja bogactwa

Dynamika rozwoju międzynarodowego jest zmienna; rządy krajów i banki międzynarodowego wspierania rozwoju nie są już głównymi źródłami finansowania i eksportu rozwoju oraz innowacji (Rionda i inni, 2002). Warto natomiast zauważyć, że to międzynarodowe organizacje społeczne w ostatnim ćwierćwieczu poprzez sektory gospodarki, w tym fundacje, odegrały znaczną rolę w katalizowaniu rozwoju osobowego i społecznego (Smith 2011). To dzięki organizacjom społecznym i poprzez ich strategiczne sojusze z organizacjami te ostatnie przekazują części swoich zysków na rozwiązywanie lokalnych, regionalnych, krajowych lub międzynarodowych celów rozwoju. Organizacje społeczne i ich partnerstwa z organizacjami na rzecz społeczeństw lub narodów przyjęły rolę stymulatora rozwoju społecznego wdrażania nowych technologii i inwestycji (Rionda i inni, 2002), a także wprowadzania nowych aktów prawa międzynarodowego bezpieczeństwa. Doprowadziło to do uznania organizacji społecznych za siłę, z którą należy się liczyć przy promowaniu kierunków rozwoju różnych społeczeństw i zmian społecznych.

Partnerstwa organizacji społecznych z organizacjami sektorów publicznego i prywatnego gospodarki na rzecz ich odpowiedzialności wobec środowiska przyrodniczego i społeczeństwa stały się narzędziem misji organizacji społecznych. Te ostatnie czerpią korzyści z nowych zasobów organizacji sektorów publicznego

i prywatnego gospodarki, które przyjęły postawy odpowiedzialne społecznie, aby przekazać część swoich korzyści społeczeństwu na innowacyjne inicjatywy programowe (Riondai inni, 2002). Zjawiska te umożliwiły powrót do holistycznego spojrzenia na zglobalizowaną gospodarkę i podjęcie próby integrowania organizacji według modelu R. E. Smitha, tj. aby organizacje budowały instynktownie swoją odpowiedzialność społeczną według czteroczęściowego systemu wartości (podanego wyżej).

Celem organizacji, jak twierdzi R. E. Smith, jest produkcja i dystrybucja bogactwa do zainteresowanych stron. To podejście R. E. Smitha różni się od innych, ponieważ na ogół stosuje się terminy *zysk* (Marciniak 2017), *rozwój gospodarczy* (Kołodko 2014) i *sukces komercyjny* (Friedman 1962, 1970), aby opisać zapotrzebowanie finansowe organizacji. Zdaniem R. E. Smitha natomiast, podejście systemowe do odpowiedzialności społecznej organizacji wymaga, żeby tworzone przez nią bogactwo było przekazywane zainteresowanym stronom (tj. interesariuszom), ponieważ dopiero to stanowi bezpośrednią korzyść dla całego społeczeństwa. Bogactwo jest dystrybuowane przez zapewnienie środków finansowych zainteresowanym stronom w postaci płac, nabywania surowców od dostawców, zwrotów z kapitału i płacenia podatków, z których wszystkie stanowią społeczną funkcję gospodarki (Ackoff 1999) kraju lub globalnej (Smith 2011). Produkcja i dystrybucja majątku są tak ważne dla organizacji, ponieważ bez nich organizacja nie może istnieć, a tym samym zmniejsza wszystkie możliwości tworzenia korzyści finansowych dla interesariuszy. Zdaniem R. E. Smitha, organizacje, które nie stosują zasady zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu, tracą zyski i udziały w rynku oraz przewagę konkurencyjną na rynkach, co wpływa na ich zdolność do pełnienia funkcji odpowiedzialnej społecznie.

3.3. Zarządzanie interesariuszami

Termin *odpowiedzialność społeczna organizacji* sugeruje, że przedsiębiorcy przejmują odpowiedzialność w odniesieniu do rozszerzonej grupy *zainteresowanych stron*. W literaturze stosuje się również pojęcie *interesariuszy*. To mieszkańcy świata są

interesariuszami organizacji (Rionda i inni, 2002), gdzie interesariuszy definiuje się jako pracowników organizacji, jej klientów, partnerów biznesowych, inwestorów, dostawców i odbiorców, ale również rządy i narody. Ten zbiór interesariuszy rozszerza R. E. Smith o pożyczkodawców, konsumentów, organizacje pozarządowe i dłużników. Do zbioru interesariuszy nie należą natomiast akcjonariusze, wobec których organizacja ma zwyczajowe zobowiązania finansowe (Hernández-Murillo, Martinek, 2009). Wszyscy ci interesariusze organizacji są kluczowi dla jej dbałości o skuteczną odpowiedzialność społeczną (Smith 2011).

Analizując zachowania zainteresowanych stron, Z. L. Rionda i współpracownicy dostrzegli, że z punktu widzenia zainteresowanych stron coraz częściej oczekują one, żeby organizacje były bardziej odpowiedzialne w stosunku do środowiska naturalnego i społeczeństw krajów, które chcą prowadzić i prowadzą własną politykę rozwoju osobowego i kulturowego. Aspiracje społeczne dotyczące poprawy stanu i jakości środowiska naturalnego oraz wzrostu dobrostanu społeczeństw tworzą problemy dla kręgów ekonomiczno-politycznych krajów, które jednak znajdują dla pojęcia odpowiedzialności alternatywne pojęcie obywatelstwa gospodarczego lub odpowiedzialności gospodarczej (Rionda i inni, 2002), które oznacza, że w danym regionie organizacje powinny być dobrym sąsiadem dla członków społeczności, która jest jej otoczeniem i odbiorcą wpływu organizacji na środowisko przyrodnicze.

Ma to niebagatelne znaczenie, ponieważ decyzje organizacji mają na ogół bezpośredni wpływ nie na jednego, lecz na wiele zainteresowanych stron. Richard E. Smith dzieli się następującą refleksją: jeśli tak jest, to organizacja musi docenić znaczenie również okręgu wyborczego, w którego granicach funkcjonuje; musi uwzględnić potrzeby wyborców z tego okręgu przy podejmowaniu decyzji gospodarczych mających bezpośredni wpływ na tę grupę interesariuszy. Równoważenie zróżnicowanych interesów społeczeństw, które coraz częściej są interesami globalnymi, wiąże R. E. Smith z wyzwaniem i dylematami ekonomicznymi, politycznymi, społecznymi i środowiskowymi. Zjawisko równoważenia różnych interesów, różnych grup zainteresowanych stron można

oczywiście skutecznie poprawiać za pomocą strategicznego zarządzania interesariuszami. Wspomniany autor dostrzega jednak w tym pewne niebezpieczeństwo, gdy bowiem organizacja podejmuje decyzje przynoszące korzyści wyłącznie inwestorom (będącym przecież interesariuszami), wpływa tym samym niekorzystnie na interesariuszy innych grup. W rezultacie akcjonariusze mogą się bogacić, ale zjawiska takie mają negatywny wpływ na gospodarkę lokalną lub regionalną, a nawet krajową. Rozważania te R. E. Smith odnosi również do zysków mogących być głównym motywem funkcjonowania organizacji, która może podejmować krótkoterminowe decyzje dotyczące odpowiedzialności organizacji wobec społeczeństwa i przyrody tylko po to, aby zmniejszyć koszty *public relations* (Rionda i inni, 2002), gdy zainteresowane strony wyrażają negatywne opinie o funkcjonowaniu organizacji. Te typowe działania organizacji wobec interesariuszy R. E. Smith uważa za nieetyczne.

Globalne zarządzanie zainteresowanymi stronami, zdaniem R. E. Smitha, jest skomplikowaną i niezbędną częścią globalnego systemu odpowiedzialności społecznej organizacji, który powinien przynosić zyski ekologiczne, społeczne i ekonomiczne zarządzającym tymi relacjami.

3.4. Etyka

Tworzenie systemów etycznych, tj. norm moralnych, stanowi wyzwanie dla organizacji. Definicja etyki jest często postrzegana w kontekście zbiorowości społecznej jako intersubiektywny punkt odniesienia (Smith 2011) dla oceny i regulacji postępowania w celu integracji zbiorowości społecznej wokół pewnych wartości. W sensie filozoficznym etyka jest nauką dotyczącą moralności (Frydryczak 2009; Hull 2011). Jest wówczas odrębnie rozpatrywana w aspektach normatywnym, jako nauka moralności, i opisowo-wyjaśniającym, jako nauka o moralności. Nowa etyka musi uwzględniać zmianę warunków, w jakich rozwija się organizacja, jej historycznie i społecznie kształtujące się funkcje oraz uwarunkowania kulturowe, które przekazują wyidealizowany obraz przestrzeni, a w niej środowiska przyrodniczego (Frydryczak 2009).

Interesariusze, ze względu na swoje relacje z organizacją i zainteresowania jej dotyczące, tworzą strukturę społeczną (Rionda i inni, 2002), dzięki której mają zdefiniowane role w organizacji, ze sobą nawzajem i poza organizacją (Smith 2011). W ramach nowego systemu etycznego oczekuje się, że każda grupa interesariuszy będzie zachowywać się zgodnie z rolami wyznaczonymi przez etykę. A jeśli tak, to nowa etyka wymaga utworzenia kontroli etycznego zachowania. Chociaż jest możliwe, że każda grupa interesariuszy będzie wpływać na decyzje organizacji, aby te działały odpowiedzialnie społecznie, to system etyczny organizacji tworzy dodatkowe kontrole i zabezpieczenia, aby i zachowania interesariuszy były etyczne. Zintegrowanie teorii umów społecznych i polityki gospodarczej, przejrzystość i programy szkoleń, zdaniem R. E. Smitha, jest metodą, która dostarcza organizacjom narzędzi koniecznych do wdrożenia systemów etycznych we wszystkich krajach. Naruszenia globalnego systemu etycznego mają bowiem zawsze negatywny wpływ nie tylko na jedną, ale i liczniejsze grupy interesariuszy, a także na zrównoważony rozwój praktyk gospodarczych.

3.5. Zrównoważony rozwój

Jedną z bardziej akceptowanych definicji zrównoważonego rozwoju dotyczy konieczności zaspokajania potrzeb obecnego pokolenia bez uszczerbku dla zdolności przyszłych pokoleń do zaspokajania własnych potrzeb (Brundtland 1987). Rzeczywiste włączenie zasady zrównoważonego rozwoju w proces zarządzania organizacją i podejmowanie decyzji uwzględniających tę zasadę wymaga uwzględnienia czasu i wpływu organizacji na innych. Tymczasem zbyt często, pomimo prawa konstytucyjnego i międzynarodowego, organizacje podejmują decyzje, które, szkodząc środowisku naturalnemu, dodatkowo zmieniają strategię biznesową pozornie zwiększając zysk organizacji lub poprawiając plany innowacyjnych zmian. W rezultacie takich praktyk są niszczone relacje z interesariuszami, powstają straty finansowe w organizacji, a to z kolei ułatwia organizacjom angażowanie się w nieetyczne praktyki, zmniejszając ich zdolności do produkcji i dystrybucji bogactwa (Smith 2011). Implikacje te natomiast dotyczą także

bezpieczeństwa samej organizacji, zarządzania przez nią ryzykiem i jej aspektami środowiskowymi, co ostatecznie dotyczy również interesariuszy. Są to zachowania samolubne i nieetyczne, które prowadzą do globalnych kryzysów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych, których skutki wciąż obecnie odczuwają organizacje rządu krajów i organizacje rządu miast semiperyferii i peryferii.

Zrozumienie i świadomość powiązań gospodarki ze społeczeństwami i środowiskiem naturalnym, a także rozumienie zmian zachodzących w ekosystemach i w społeczeństwach, wzmacnia globalny system odpowiedzialności społecznej organizacji.

Etyczne zachowania w tworzeniu i dystrybucji bogactwa, w zarządzaniu interesariuszami i środowiskiem naturalnym oraz praktyka zrównoważonego rozwoju organizacji może zapobiec załamywaniu się systemu odpowiedzialności społecznej zarządzających i zarządzanych w skali globalnej. Stanowiska Z. L. Riondy i współpracowników oraz R. E. Smitha (2011) i A. Gevy (2008) są jednoznaczne: naruszenie zasad etyki nie jest zrównoważoną praktyką rozwoju organizacji, gdy szkodzi choćby jednej grupie interesariuszy, ponieważ ogranicza zdolność organizacji do produkowania i dystrybucji realnego bogactwa.

Zarządzający organizacją mają obowiązek rozumienia dynamiki i złożoności systemu odpowiedzialności społecznej przede wszystkim u siebie, aby zrozumieć szczegółową złożoność podsystemów odpowiedzialności społecznej. Ten obowiązek wynika z prawa ochrony środowiska.

4. Maksymalizacja zysku według M. Friedmana

Pomimo wyraźnej akceptacji nurtu odpowiedzialności społecznej przez przedsiębiorców, wielu ekonomistów podchodzi sceptycznie do tego nurtu i jego skuteczności na konkurencyjnym rynku. Jednym ze sceptyków jest Milton Friedman (1962, 1970) wątpiący, czy odpowiedzialność społeczna organizacji jest społecznie pożądana. Utrzymywał on, że jedyną odpowiedzialnością organizacji jest maksymalizacja zysku, tj. prowadzenie działalności według wolnego i konkurencyjnego rynku bez oszustwa ani korupcji (Hernández-Murillo, Martinek,

2009). Milton Friedman uważa również, że organizacja ma swojego właściciela i wszelkie działania organizacji w kierunku ogólnego celu społecznego oznaczają wydawanie cudzych pieniędzy lub pomniejszanie zysków akcjonariuszy, podniesienie cen produktów lub obniżenie płac niektórych pracowników. Dodatkowo M. Friedman zwrócił uwagę, że akcjonariusze i zainteresowane strony mogą indywidualnie wydawać własne pieniądze na działalność społeczną, gdy sobie tego życzą, oraz że istnieje wiele okoliczności, w których kierownictwo organizacji może angażować się w działania służące długofalowemu interesowi właścicieli organizacji, a mające pośredni pozytywny wpływ na społeczeństwo. Ponadto M. Friedman twierdzi, że ważne są te inwestycje w społeczeństwa, które mogą podnieść jakość potencjalnych pracowników oraz ważne są te wpłaty na organizacje charytatywne, które umożliwiają korzystanie z ulg podatkowych. Działania te M. Friedman uważa za uzasadnione własnym interesem organizacji, ale ma świadomość, że generują one korporacyjną wartość organizacji jako produkt uboczny. Konkluzja M. Friedmana jest następująca: dobra wola może służyć odróżnieniu organizacji od konkurencji, dając możliwość wygenerowania dodatkowych zysków gospodarczych (Hernández-Murillo, Martinek, 2009).

5. Wpływ organizacji na otoczenie i jego presja na organizację

Argument M. Friedmana sprowokował ekonomistów do zbadania warunków, w których odpowiedzialność społeczna organizacji może być ekonomicznie zasadna. Badania takie podjęli B. W. Husted i J. de Jesus Salazar (2006), które prowadzili w organizacjach mogących inwestować w swoją odpowiedzialność społeczną, a przy czym ich działania są nastawione na maksymalizację zysku.

Bryan W. Husted i Jose de Jesus Salazar (2006) wyróżnili trzy typy pozycji przyjmowanych przez organizacje nastawione na maksymalizację zysku i motywowanie do odpowiedzialności społecznej, które ujęto następująco:

- (1) pozycja *altruistyczna* zakłada, że celem organizacji jest osiągnięcie pożądanego poziomu odpowiedzialności społecznej bez względu na

maksymalizację zysków społecznych, tj. korzyści netto uzyskanych przez organizację w wyniku zaangażowania w działalność społeczną;

- (2) pozycja *egoistyczna* przyjmuje, że organizacja jest zmuszana do społecznej odpowiedzialności przez podmioty zewnętrzne badające jej wpływ na otoczenie społeczne;
- (3) pozycja *strategiczna* zakłada, że organizacja identyfikuje działania społeczne, które konsumenci, pracownicy lub inwestorzy cenią i integruje te działania w celu maksymalizacji zysku.

Idąc śladem M. Friedmana, B. W. Husted i J. de Jesus Salazar doszli do przekonania, że potencjalne korzyści organizacji i społeczeństwa są większe przy postawie strategicznej, gdy działania odpowiedzialnej społecznie organizacji są zgodne z interesem własnym organizacji.

Donald S. Siegel i Donald F. Vitaliano (2007) analizowali z kolei procesy zarządzania organizacją, zakładając, że są specyficzne cechy i rodzaje działań, które mogą zwiększyć prawdopodobieństwo maksymalizacji zysku w kontekście odpowiedzialności społecznej. Dostrzeżono wysiłek, jaki organizacje podejmowały, aby zapobiegać zanieczyszczeniom i minimalizować ilości zanieczyszczeń wprowadzanych do środowiska naturalnego (Lipińska 2013; Lipińska i inni, 2014), a także wkład w poprawę warunków pracy; wcześniej zwrócono już uwagę, że są to od dawna typowe działania normatywne, a więc rzeczywiste i włączone do procesów zarządzania wszystkich organizacji.

Badania doprowadziły do kategoryzacji organizacji według dostarczanych towarów na rynek światowy. Organizacje objęto czterema kategoriami towarów, które, nie wchodząc w szczególności charakteryzujące towary, ujęto jako produkujące i dystrybuujące towary: poszukiwane, nietrwale, o długim cyklu życia oraz wymagające usług doradczych i serwisowych.

Zdaniem D. S. Siegela i D. F. Vitaliano, organizacje produkujące i dystrybuujące towary oraz usługi doradcze i serwisowe są bardziej skłonne do przyjmowania odpowiedzialności społecznej od podmiotów sprzedających towary poszukiwane. Różnice intensywności zaangażowania organizacji w odpowiedzialność społeczną na

podstawie produkowanych i dystrybuowanych towarów również można dostrzec w postawach konsumentów. Ci ostatni dostrzegają zaangażowanie organizacji, albo jego brak, w odpowiedzialność społeczną, nawet gdy produkt organizacji nie zawiera bezpośrednio składnika społecznego jako cennego sygnału wiarygodności i zaangażowania w jakość produktu i etyczne praktyki jego wytworzenia. Ostatecznie sformułowano tezę, że organizacja decyduje się inwestować w odpowiedzialność społeczną, gdy jej towary są dostarczane do różnych grup interesariuszy (Hernández-Murillo, Martinek, 2009).

W kontekście powyższych rozważań ważnym zagadnieniem dla R. E. Smitha modelu odpowiedzialności społecznej jest wpływ produkcji i dystrybucji towarów organizacji na środowisko naturalne i społeczne oraz postawy etyczne. W literaturze zwraca się również uwagę na prawa człowieka (Rionda i inni, 2002).

Badania D. S. Siegela i D. F. Vitaliano ujawniły, że organizacje są oceniane przez swoich interesariuszy ze względu na wpływ organizacji na środowisko naturalne (Hernández-Murillo, Martinek, 2009), przy prawdopodobieństwie mniejszego wpływu organizacji usługowych na przyrodę. Z punktu widzenia natomiast organizacji, gdzie mocną stroną organizacji mogą być jej programy dydaktyczne, wolontariat i wsparcie finansowe, organizacje świadczące usługi osiągają zdecydowanie większe poparcie społeczne; to przekazywane zasoby finansowe wzmacniają reputację organizacji na rynku lokalnym i jej relacje ze społeczeństwem. W badaniach zachowań etycznych i przestrzegania praw człowieka jedynie u pierwszej kategorii organizacji (tj. produkujących towary poszukiwane) dostrzeżono próby zaangażowania społecznego. Postawę tę wyjaśnia jednak fakt, że te organizacje spotykają się z większą presją ze strony aktywistów zaniepokojonych warunkami pracy niewykwalifikowanych osób, gdy produkcja odbywa się w krajach i miastach semiperyferii i peryferii światowego systemu ekonomiczno-politycznego. Skutkiem presji są więc działania filantropijne, angażujące organizacje w projekty na rzecz zrównoważonego rozwoju bezpiecznych miejsc pracy (Hernández-Murillo, Martinek, 2009).

W nurt odpowiedzialności społecznej organizacji wpisuje się również Ursula Wynhoven (2007), która twierdzi, że doktryna odpowiedzialności społecznej organizacji konsekwentnie kieruje do przestrzegania przez organizacje zasad etyki i praw człowieka, standardów pracy, ochrony środowiska naturalnego i dodatkowo do przeciwdziałania korupcji. Autorka ta uważa, że doktryna odpowiedzialności społecznej wyewoluowała z analizy rzeczywistych praktyk organizacji i dialogów społecznych o próbach internalizacji zasady zrównoważonego rozwoju., z których wyłonił się konsens dotyczący kluczowych aspektów wpływu organizacji na środowisko naturalne i społeczeństwa. Aspekty wpływu organizacji są odnoszone do składników działalności organizacji, jej produktów i usług, które wpływają lub mogą wpłynąć na środowisko naturalne i społeczeństwa, a więc na pomyślne, bądź niepomyślne, wdrażanie w życie organizacji jej odpowiedzialności społecznej.

6. Miasta semiperyferii i peryferii

6.1. Interes własny czy lojalność miasta?

Na szczycie światowego systemu ekonomiczno-politycznego od wielu lat toczą się debaty dotyczące etyki, ekologii, socjologii i ekonomii. Warto więc przypomnieć słuszne pytania D. Crowthera i G. Arasa (2008): Czy organizacje powinny być kontrolowane przez zwiększoną regulację? Czy etyczna postawa obywatelska została utracona i trzeba ją na nowo przypomnieć i przywrócić, zanim pojawią się zachowania odpowiedzialne społecznie?

W kontekście toczących się dyskusji na temat globalizacji, konkurencyjności i zrównoważonego rozwoju D. Crowther i G. Aras twierdzą, że odpowiedzialność społeczna dotyczy pewnego rodzaju umowy społecznej między organizacjami a społeczeństwami. Taki kontrakt społeczny zakłada pewną formę zachowania lojalnościowego, będącego przeciwieństwem samolubstwa, podczas gdy interes własny oznacza samolubstwo.

Interes własny ma kluczowe znaczenie dla perspektywy utylitarystycznej, bronionej przez Johna Locke'a (1823), Jeremiego Benthama (1781) i Johna S. Milla (1859); ten ostatni opowiadał się za moralnie słusznym dążeniem do największego

szczęścia przez najliczniejsze osoby, chociaż filozofia utylitarystyczna jest w rzeczywistości znacznie bardziej oparta na samolubstwie niż na tym szczęściu, do uzyskania którego powrócono; a może są to tylko próby powrotu. Podobnie ekonomia wolnorynkowa Adama Smitha (2007) opiera się na konkurencyjnym interesie własnym. I te wpływowe idee budzą zainteresowanie organizacji, a nie dobrostan kolektywu (Crowther, Aras, 2008).

Zdaniem Devida Crowthera i Gülera Arasa, główną zasadą odpowiedzialności jest jednak umowa społeczna między wszystkimi zainteresowanymi stronami, toteż i ze społecznościami lokalnymi, która to umowa jest podstawowym wymogiem społeczeństwa obywatelskiego. Jest to obywatelstwo alternatywnie określane, ponieważ odpowiedzialność społeczna musi wykraczać poza obecnych członków społeczeństwa; odpowiedzialność społeczna wymaga również odpowiedzialności za przyszłość i wobec przyszłych członków społeczeństwa. Zasadzie tej podlega również odpowiedzialność wobec przyrody i z powodu tej przyrody biologicznych implikacji (Crowther, Aras, 2008).

To z powodu tych implikacji Z. L. Rionda i współpracownicy (2002) badając historię długo utrzymujących się na rynku światowym organizacji wskazują, że coraz więcej z tych organizacji zdaje sobie sprawę, iż aby pozostać lub stać się wiarygodnym, konkurencyjnym i ważnym w szybko zmieniającym się świecie, trzeba przyjąć doktrynę odpowiedzialności społecznej, tj. pozycje lojalności wobec społeczeństw.

Trwająca ćwierć wieku globalizacja otworzyła granice państw, a nowe technologie i sieci komunikacyjne relatywnie skróciły odległości i przyspieszyły czas, zmniejszyły relatywnie również dystanse rozwoju społeczno-ekonomicznego narodów (Heiser 2011). Globalizacja rynków spowodowała również silną konkurencję o wykwalifikowanych pracowników, inwestorów i lojalność konsumentów. Zmiany globalnego systemu ekonomiczno-politycznego spowodowały rozwój zdolności organizacji do zarządzania nie tylko maksymalizacją zysków, ale również ryzykiem ich odpowiedzialności społecznej i ochrony reputacji marek organizacji. Pozwoliły na to międzynarodowe standardy ochrony środowiska naturalnego i pracy. To, w jaki sposób organizacja odnosi się do swoich pracowników, społeczeństwa, które

jest gospodarzem organizacji, i do przyrody może przyczynić się do sukcesu zrównoważonego rozwoju organizacji (Rionda i inni, 2002).

Motywy, które stanowią wkład w rozwój odpowiedzialności społecznej organizacji i punkt odniesienia do miast, będących centrami biznesu, a więc zbiorem różnorodnych organizacji niższego rzędu, występują w gospodarce krajów rdzenia światowego systemu ekonomiczno-politycznego. To w krajach rdzenia Z. L. Rionda i współpracownicy (2002) dostrzegli szansę rozwoju krajów semiperyferii i peryferii tego systemu ekonomiczno-politycznego. Badania Z. L. Riondy i współpracowników wskazują na istnienie wielu organizacji promujących swoją odpowiedzialność społeczną w różnych branżach. W Stanach Zjednoczonych gospodarka rozwijana przez organizacje działające według koncepcji nurtu odpowiedzialności społecznej tylko w San Francisco miała 1400 członków już w 2002 r. Organizacje zatrudniały wówczas na całym świecie ponad 6 mln osób i generowały łączny roczny przychód 1,5 bln USD. W tym samym czasie w Europie londyńskie *International Business Leaders Forum* liczyło 60 głównych światowych organizacji jako członków organizacji działających zgodnie z nurtem odpowiedzialności społecznej; utworzyło również miejsca pracy w gospodarkach wschodzących, gdzie istniało zapotrzebowanie na zaangażowanie organizacji w sprawy społeczne. W krajach semiperyferii (wschodniej Brazylii i Indiach) i peryferii (w Indonezji, Egipcie i Filipinach) istniały stowarzyszenia biznesowe zajmujące się społeczną odpowiedzialnością organizacji (Rionda i inni, 2002). Ponieważ większą wagę przywiązywano wówczas do społecznego wpływu organizacji, te uznały potrzebę przejrzystości swoich wysiłków społecznych. Przejrzystość tę, według badań Rubéna Hernández-Murillo i Christophera J. Martinka, urzeczywistniło 74% największych firm amerykańskich, które na podstawie swoich przychodów opublikowały raporty dotyczące swojej odpowiedzialności społecznej w 2008 r., co uznano za sukces w porównaniu z 2005 r., gdy tylko 37% organizacji takie raporty podało do informacji publicznej; w skali globalnej było to 80% z 250 największych organizacji na świecie (Hernández-Murillo, Martinek, 2009).

6.2. Partnerstwa w odpowiedzialności społecznej

Gospodarka wpływa na wszystkie społeczności, ale Z. L. Riondę i współpracowników (2002) niepokoją wyjątki, jakimi są najbardziej oddalone i zamknięte społeczności peryferii światowego systemu ekonomiczno-politycznego. Załamanie się polityczno-ideologicznego podziału świata w latach siedemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. umożliwiło powrót do klasycznego modelu rdzenia i peryferii w systemie gospodarki światowej (Rykiel 2006). Dokonał się jednak niekorzystny podział tego systemu w rozwiązywaniu wspólnych problemów środowiska naturalnego i dobrostanu mieszkańców krajów w stosunku do państw Europy Zachodniej, Środkowej i Wschodniej. Skutkiem tego zjawiska doszło do przesunięcia się tempa rozwoju i powstawania nowych miast jako centrów biznesu do krajów azjatyckich (CMS 2018). Dzieje się tak pomimo angażowania się od dziesięcioleci organizacji w działalność charytatywną, filantropijną i obywatelską, ponieważ inwestycjom w zdrowie społeczeństw krajów peryferii często brakuje odpowiedniej strategii i ukierunkowania na rzeczywistą zmianę społeczną. Aby zmiana ta była faktyczna w XXI w., Z. Rionda i współpracownicy zasugerowali, że rolę gospodarki można rozumieć jako dostrzeganie, iż dobrze sobie radząc, czynią dobrze organizacje, których odpowiedzialność społeczna jest sposobem systematycznych zmian społecznych, a inwestowanie w te zmiany może przynieść trwałe korzyści społeczne spowodowane wzrostem jakości życia społeczeństw (KOM 2010).

Zarówno organizacje społeczne, jak i sektory gospodarki dysponują zasobami, które mają globalny zasięg. Dzięki partnerstwu organizacji społecznych i sektorów gospodarki zasoby mogą być wykorzystane do poprawy stanu i jakości środowiska naturalnego i dobrostanu społeczeństw. W zwiększeniu świadomości o przyczynach problemów zdrowia publicznego (Rionda i inni, 2002) w miastach mogą pomóc partnerstwa w budowaniu systemu odpowiedzialności społecznej organizacji, jaką są miasta jako centra biznesu. Mogą również pomóc w budowaniu lokalnego, regionalnego i krajowego poparcia społecznego dla międzynarodowych programów zdrowotnych zintegrowanych z programami ochrony środowiska naturalnego.

W krajach semiperyferii i peryferii, w których organizacje społeczne są nie tylko obecne, ale wykazują się inicjatywami oddziaływania na gospodarkę (kraju, regionu i obszarów lokalnych), organizacje te współpracują przede wszystkim z rządami (Rionda i inni, 2002), które w ramach dwustronnych porozumień o współpracy mogą przyjąć odpowiedzialność społeczną wobec swego społeczeństwa. Dopiero wówczas możliwe staje się wdrażanie w życie gospodarcze i społeczne zasady zrównoważonego rozwoju. Dlatego, gdy organizacja społeczna ma angażować się w partnerstwa odpowiedzialności społecznej organizacji, samorządy terytorialne muszą wspierać te inicjatywy społeczne. Subsydiarna rola rządu w każdym partnerstwie na rzecz odpowiedzialności społecznej organizacji zależy od istoty przewidywanego wpływu na środowisko naturalne i społeczeństwa. Partnerstwo między branżami gospodarki rynkowej a sektorem pozarządowym niekoniecznie wymaga aktywnego zaangażowania rządu. Niemniej jednak aktywna współpraca rządu lub samorządu terytorialnego z sektorem pozarządowym jest konieczna dla umożliwienia powiązań z infrastrukturą pożytku społecznego (publicznego). Niezależnie od tego, czy rząd inicjuje odpowiedzialność społeczną organizacji, aby poprawić wpływy organizacji na środowisko naturalne i społeczeństwo, trzeba zauważyć, że wspieranie przez rządy tych inicjatyw zwiększa wpływ otoczenia na przyszłe sukcesy tej inicjatywy. Rządy dysponują zasobami, które można wykorzystać; są to fundusze celowe, personel, wiedza fachowa i infrastruktura techniczna. W krajach, w których trwają reformy polityki ochrony środowiska, społecznej i zdrowia, partnerstwa odpowiedzialności społecznej są strategicznym sposobem realizacji zasady zrównoważonego rozwoju organizacji, jaką są miasta.

7. Zakończenie

Odpowiedzialność społeczna organizacji nie jest obowiązkowa (KOM 2006), ale pomaga w zrozumieniu polityki organizacji próbującej wdrożyć zasadę zrównoważonego rozwoju. Doświadczenia organizacji, które dostosowały swoją działalność do nurtu odpowiedzialności społecznej, są już praktycznym doświadczeniem, na podstawie którego można wyznaczyć nowe miejsca objęcia

odpowiedzialnością za wpływ aspektów działalności organizacji na społeczeństwo (Wynhoven 2007).

Nowym miejscem jest miasto, w którym Zbigniew Rykiel (1999) wyróżnia cztery sfery tworzące strukturę miasta: (1) środowisko przyrodnicze, (2) środowisko techniczne, (3) zbiorowość użytkująca te środowiska, (4) system organizacji społeczności miejskiej. Przestrzeń miasta, które jest organizacją, ma wiele miejsc istnienia i funkcjonowania organizacji niższego rzędu, których systemy odpowiedzialności społecznej są podsystemami systemu odpowiedzialności społecznej miasta będącego organizacją wyższego rzędu. Miasto ma aspekty środowiskowe, które w kontekście miasta jako organizacji wpływają lub mogą wpływać na środowisko naturalne oraz zbiorowość miasta. W przestrzeni miasta Katarzyna Kajdanek (2008) wyróżnia pięć form przestrzennych: (1) produkcji, (2) konsumpcji, (3) władzy, (4) symboliki i (5) wymiany. Każda z tych form jest miejscem działania organizacji, które wpływają na środowisko naturalne i zbiorowość miasta. W tym kontekście istotne są również korzyści, jakie mogą być wynikiem zarządzania tymi formami przestrzennymi przez odpowiedzialność społeczną. Rubén Hernández-Murillo i C. J. Martinek (2009) wyodrębnili następujące korzyści, które mogą dotyczyć również miast: zwiększenie reputacji miasta; zwiększenie zdolności generowania zysków przez zróżnicowane organizacje niższego rzędu, a więc z wszystkich produktów i usług powstających w mieście; zwiększenie zdolności przyciągania wysoko wykwalifikowanych osób lub grup do miasta; zwiększenie zdolności podnoszenia przez mieszkańców miasta kwalifikacji, aby doprowadzić do likwidacji ubóstwa, biedy i wykluczenia społecznego w mieście.

Analiza teoretyczna i empiryczna odnosząca się do organizacji niższego rzędu (Skrzek-Lubasińska i inni, 2011) może być punktem odniesienia dla tezy, że strategiczne zarządzanie miastem jako organizacją wyższego rzędu nie jest przywilejem, lecz wymogiem (Rionda i inni, 2002; Deva 2008; Smith 2011) odpowiedzialnego miasta, tj. jego etycznej postawy wobec społeczeństwa, tworzenia i dystrybuowania bogactwa do społeczeństwa, zwiększania zysku miasta, jego

konkurencyjności i cywilizacyjnego rozwoju miasta nie tylko lokalnie, lecz także regionalnie i globalnie.

W kontekście tym organizacje niższego rzędu w mieście mogą wnieść wkład w promowanie dobrostanu społeczeństw miejskich (Rionda i inni, 2002), zwłaszcza w zakresie rozwijanych partnerstw z rządami i społeczeństwami obywatelskimi krajów semiperyferii i peryferii.

Wiele jest sfer przestrzennych wymagających budowania partnerstw między społeczeństwem a sektorami gospodarki. Miasta różnią się w poszczególnych regionach świata kulturowo, celami zawodowymi grup społecznych, sposobami komunikowania się i procesami zarządzania w zróżnicowanych branżowo organizacjach. Może to komplikować budowanie wzajemnego zaufania i zaangażowania potrzebnych do odpowiedzialnej współpracy społecznej. W kontekście ekonomii Z. Rionda i współpracownicy zauważają, że sektor publiczny i organizacje pozarządowe często nie radzą sobie z benchmarkami biznesowymi w ramach ich budżetu. W międzynarodowych partnerstwach jest konieczne przewyższanie różnic kulturowych i różnic w strategicznym i operacyjnym zarządzaniu organizacjami, aby stworzyć podstawy silnego i trwałego partnerstwa z sektorami publicznym i prywatnym oraz ze społecznością miast.

Wyzwaniem dla organizacji społecznych jest znalezienie wspólnego odniesienia dla działań z innymi organizacjami, ponieważ wymaga tego każde partnerstwo. Organizacjom społecznym i ekonomistom zwykle jest trudno znaleźć standardowy mechanizm integrujący działania ekologiczne i socjologiczne mogące ułatwić średnio- i długoterminowe partnerstwo, które powinno mieć własne ramy finansowe i prawne. Wyzwania te wymagają innowacyjnych rozwiązań i kreatywnych, elastycznych podejść wszystkich interesariuszy (Rionda i inni, 2002) organizacji, jaką jest miasto jako centrum biznesu i jego produkt, którym jest jakość życia (w mieście).

Współczesne globalne megamiasta, metropolie i aglomeracje nie były dotychczas badane z punktu widzenia wyodrębnienia modelu systemu odpowiedzialności społecznej organizacji, jaką jest miasto (jako centrum biznesu).

Znalezienie takiego modelu może być natomiast przydatne tym miastom, które nie są pewne, na jakie kluczowe aspekty środowiskowe powinny zwrócić uwagę w procesie ich rozwoju, aby stać się kluczowymi konkurentami z miastami rdzenia światowego systemu ekonomiczno-politycznego. Zaangażowanie się w odpowiedzialność społeczną może sprzyjać rozwojowi cywilizacyjnemu tych miast. Miasta muszą ewoluować, więc definicja ich odpowiedzialności społecznej musi być tak sformułowana (Smith 2011), aby można ją było stosować mimo zmian, jakie stale zachodzą w światowym systemie ekonomiczno-politycznym.

Autorka proponuje następującą definicję odpowiedzialności społecznej organizacji, jaką jest miasto jako centrum biznesu. Odpowiedzialność społeczna miasta jako centrum biznesu jest to dobrowolna akceptacja w procesie zarządzania miastem problematyki społecznej i ekologicznej w systemie organizacji zbiorowości miejskiej i w stosunkach z zainteresowanymi stronami, polegająca na identyfikowaniu aspektów środowiskowych organizacji jaką jest miasto i zachęcaniu zbiorowości użytkującej środowisko przyrodnicze i techniczne miasta w jej wszystkich formach przestrzennych, tj. produkcyjnej, konsumpcji, władzy, symboliki, wymiany i zamieszkania, do integracji i tworzenia systemu etycznego w celu osiągnięcia wzrostu zrównoważonego rozwoju miasta.

Definicja odpowiedzialności społecznej miasta wymaga dalszego rozwoju narzędzi badawczych w ogólnych założeniach przedstawionych wyżej. Po opracowaniu narzędzi badawczych, głównym celem będzie ustalenie ważnej i wiarygodnej skali dla ogólnej definicji odpowiedzialności społecznej organizacji.

8. Literatura

Ackoff R. L., 1999: *Recreating the corporation*. New York: Oxford University Press.

Bentham J., 1781: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Kitchener:

Batoche Books;

<http://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/bentham/morals.pdf>.

Bowen H. R., 1953: *Social responsibilities of the businessman*. New York: Harper and

Row.

- Brundtland Commission, 1987: *World Commission on Environment and development Our common future*. Oxford: University Press.
- Carroll A. B., 1979: *A three-dimensional conceptual model of corporate performance*. „The Academy of Management Review”, 4 (4), 497-505.
- CMS, City Mayors Statistics, 2018: *Largest cities in the world*; <http://www.citymayors.com/statistics/largest-cities-country-by-country.html>.
- Crowther D., Aras G., 2008: *Corporate Social Responsibility*. Copenhagen: BookBoon; <https://kantakji.com/media/3473/z126.pdf>.
- EMAS, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1221/2009 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie dobrowolnego udziału organizacji w systemie ek zarządzania i audytu we Wspólnocie (EMAS), uchylające rozporządzenie (WE) nr 761/2001 oraz decyzje Komisji 2001/681/WE i 2006/193/WE (Dz. Urz. UE L 342/1 z 22.12.2009); <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1221&from=PL>.
- Frederick W. C., 2006: *Corporation, Be Good! The Story of Corporate Social Responsibility*. Indianapolis: Dog Ear Publishing.
- Friedman M., 1962: *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Friedman M., 1970: *The Social Responsibility of Business Is To Increase Its Profits*. „The New York Times Magazine”, 13, 33, 122-26.
- Frydryczak B., 2009: *Estetyka przyrody: nowe pojmowanie natury*. „Estetyka i Krytyka”, 15/16, 2/2008-1, 41-55.
- Geva A., 2008: *Three Models of Corporate Social Responsibility: Interrelationships between Theory, Research and Practice*. „Business and Society Review”, 113:1, 1-41; <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1467-8594.2008.00311.x>.
- Heiser J., 2011: *ONZ żąda 76 bilionów dolarów na „zielone technologie”*; http://www.prisonplanet.pl/ekonomia/onz_zada_76_bilionow,p1110583858.
- Hernández-Murillo R., Martinek Ch. J., 2009: *Corporate Social Responsibility Can be Profitable*. „Business”, 4-5;

https://www.stlouisfed.org/~media/Files/PDFs/publications/pub_assets/pdf/re/2009/b/socialresponsibility.pdf.

Hull Z., 2011: *Ekozoficzna filozofia przyrody*; w: W. Ługowski, I. K. Lisiejew (red.): *Filozofia przyrody*. Warszawa: IFIS PAN.

Husted B., Salazar J. de J., 2006: *Taking Friedman Seriously: Maximizing Profits and Social Performance*. „Journal of Management Studies”, 43, 75-91.

Kajdanek K, 2008: *Specyfika współczesnych procesów wytwarzania przestrzeni społecznej na przykładzie koncepcji przestrzeni przepływów Manuela Castella*; w: Z. Rykiel (red.): *Nowa przestrzeń społeczna w badaniach socjologicznych*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

KOM, Komisja Europejska, 2010: *Komunikat Komisji Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*.

Bruksela; http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1PL_ACT_part1_v1.pdf.

KOM, Komisja Wspólnot Europejskich, 2006: *Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego. Realizacja partnerstwa na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: uczynienie Europy liderem w zakresie odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw*. Bruksela; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0136&from=PL>.

Kołodko G. W., 2014: *Nowy paradygmat, czyli ekonomia i polityka dla przyszłości*. „Ekonomista”, 2, 161-180.

Kulczycka J., 2001: *Wprowadzenie*; w: J. Kulczycka (red.): *Ekologiczna ocena cyklu życia (LCA) nową techniką zarządzania środowiskowego*. Kraków: Wydawnictwo IGSMiE PAN.

Lipińska E. J., 2012: *The hydrocarbon impurity of mineral waters and soils in Iwonicz-Zdrój*; w: W. Biały (red.): „Management Systems in Production Engineering”, 2 (6), 32-38.

Lipińska E. J., 2013: *Rozmieszczenie i wpływ na środowisko emisji ze złóż substancji węglowodorowych współwystępujących ze złożami wód mineralnych w gminie Iwonicz-Zdrój*. Rzeszów: Stowarzyszenie Naukowe Przestrzeń Społeczna i Środowisko.

- Lipińska E. J., Nawrot J., Czaderna E., Cwynar M., Satkowska D., 2014: *Uzdrowiska województwa podkarpackiego – identyfikacja wybranych zagrożeń środowiska*. Rzeszów: Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska.
- Locke J., 1823: *Two Treatises of Government*. London: Printed for Thomas Tegg; W. Sharpe and Son; G. Offor; G. and J. Robinson; J. Evans and Co; <http://www.yorku.ca/comminel/courses/3025pdf/Locke.pdf>.
- Marciniak S., 2017: *Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy współczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mill J. S., 1859: *On Liberty*. Kitchener: Batoche Books; <https://eet.pixel-online.org/files/etranslation/original/Mill,%20On%20Liberty.pdf>.
- Pirveli M., 2008: *Miasto – przestrzeń semantyczna*. Szczecin: ZAPOL.
- Pirveli M., 2009: *Kapitał intelektualny – prawdziwa wartość instytucji komercyjnej i niekomercyjnej*; w: J. Poczobut (red.) *Specyfika odnowy małych i średnich miast w Polsce*. Kraków: Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji. Technet Sp. z o.o.; 117-131.
- Rionda Z. L., Baird V., Kramer Ch., Wofford D., 2002: *What is Corporate Social Responsibility? 8 Questions & Answers*. Washington: Catalyst Consortium. U.S. Agency for International Development (USAID), Asia and Near East Bureau Strategic Planning, Organizations & Technical Support (SPOTS); https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnada498.pdf.
- Rykiel Z., 1999: *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej miasta polskiego a świadomość terytorialna jego mieszkańców*. Wrocław: Polska Akademia Nauk, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania, Prace Geograficzne; 170.
- Rykiel Z., 2006: *Podstawy geografii politycznej*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Senge P., 1990: *The Fifth Discipline: The Art. and Practice of the Learning Organization*. New York: Doubleday.
- Siegel D. S., Vitaliano D. F., 2007: *An Empirical Analysis of the Strategic Use of Corporate Social responsibility*. „Journal of Economics and Management Strategy”, 16, 3, 773-92.
- Skrzek-Lubasińska M., Dyjas-Pokorska A., Kudrewicz-Roszkowska M., Makuch Ł.,

- Stanek-Kowalczyk A., Uhl H., 2011: *Raport. Ocena stanu wdrażania standardów społecznej odpowiedzialności biznesu. Zestaw wskaźników społecznej odpowiedzialności w mikro, małych, średnich oraz dużych przedsiębiorstwach*. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Smith A., 2007: *An Inquiry Into The Nature and Causes of The Wealth of Nations*. Amsterdam, Lausanne, Melbourne, Milan, New York, São Paulo: MetaLibri; https://www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf.
- Smith R. E., 2011: *Defining Corporate Social Responsibility: A Systems Approach For Socially Responsible Capitalism*. Philadelphia: University of Pennsylvania, Scholarly Commons, Master of Philosophy Theses, Organizational Dynamics Programs; https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=od_theses_mp.
- Wallerstein I., 1974: *The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis*. „Comparative Studies in Society and History”, 16(4), 387-415.
- Wallerstein I., 1976: *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the 16th Century*. New York: Academic Press.
- Wallerstein I., 1979: *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein I., 1984: *The Politics of the World-Economy: The States, the Movements and the Civilisations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wynhoven U., 2006: *Global Compact Performance Model*; w: J. Jonker, M. de Witte (red.): *Management Models for Corporate Social Responsibility*. New York: Springer; 63-69.

Wpłynęło/received 23.04.2018; poprawiono/revised 21.05.2018